

**КОНТРОЛИСАНА ИСПОРУКА
КАО МЕТОД СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/VRGVL3415173N

УДК: 343.9.02

Др Жељко Нинчић*

Апстракт: Савремени облици развоја криминала и његове, у савременим условима, организоване форме испољавања, представљају реалну опасност по безбедност друштва у целини. Такав начин деловања криминалне заједнице отежава откривање, спречавање и доказивање кривичних дела које она врши. Због тога, реакција државних органа захтева проактиван начин деловања, односно промену досадашњег реактивног карактера истраге, где се кривична дела истражују тек након што су учињена. Промену захтевају како карактеристике самих кривичних дела тако и карактеристике њихових учинилаца. У практичном смислу, то је одређена „допуна“ класичних истражних средстава, односно прилагођавање савременим облицима испољавања криминала, с циљем прикупљања квалитетних, процесно валидних доказа. Ово је посебно значајно када су у питању сложене криминалне операције, у којима учествује више лица.

У раду се анализира контролисана испорука, као једна од најмлађих специјалних истражних метода, односно посебних доказних радњи како се, у већини законодавстава, називају. Анализира се појам и функција специјалних истражних метода, наглашава значај правног регулисања и поштовања основних начела њихове примене, и посебно указује на одређене специфичности припреме и спровођења контролисане испоруке, из угла правног регулисања у Републици Србији.

Кључне речи: организовани криминал, специјалне истражне методе, контролисана испорука.

УВОД

У савременим условима, неки од најтежих облика криминалних активности, пре свега тероризам и организовани криминал, настоје да у својим манифестационим облицима буду што мање уочљиви. То условљава деловање против најтежих облика криминала на три нивоа (Милошевић и Матић, 2007: 251):

* Научни сарадник, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд; e-mail: zeljko.nincic@gmail.com.

- уочавање, идентификовање и препознавање припадника и сарадника злочиначких организација, као и лица у криминалној вези са њима;
- откривање легалних структура којима теку информације, које су важне за опстанак и развој криминалне делатности криминалне организације и
- улазак у траг незаконито стеченом капиталу.

Кривична дела организованог криминала врше се у свим делатностима које су погодне за остварење велике финансијске добити и стицање економске и друге моћи и утицаја. Специфичност његовог деловања условљава и предузимање низа специфичних метода и техника у откривању и доказивању таквих кривичних дела. Разлог томе јесте што су се тзв. традиционалне истражне методе показале недовољне и неефикасне у сузбијању организованог криминала, како због саме природе ових кривичних дела, тако и њихових учинилаца, али и због чињенице да се њима не могу постићи неопходни процесни ефекти. Оне, обично, подразумевају деловање (истрагу) кривичних дела тек пошто су учињена, а успех истражног поступка је, у већини случајева, условљен квалитетом доказа, постојањем сведока или предмета кривичног дела и слично. У случајевима када су у питању софистициране и сложене криминалне операције, нарочито операције у којима учествује више лица, „домет“ ових истражних средстава је углавном ограничен.

Због тога се, у случајевима тешких кривичних дела када није могуће прикупити процесно валидне доказе, као решење намеће проактиван приступ истрази, односно коришћење тајних, интрузивних техника. То омогућава откривање и спречавање извршења криминалних радњи, али и прибављање доказа о ранијим кривичним делима, што није могуће традиционалним истражним техникама. Ради се, пре свега, о употреби техничких средстава за надзор и техничко снимање комуникација, надзор и техничко снимање простора, тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета у вези са њима, тајне (прикривене) операције и слично. Употреба ових мера, имајући у виду чињеницу да се њиховом применом делимично ограничавају основна права и слободе лица према којима се примењују (посебно право на приватност), мора бити прецизно законом дефинисана. Због тога, законодавства многих земаља прописују посебне услове за примену специјалних истражних метода, стварајући тиме предуслове за успешнију истрагу и прикупљање доказа за квалитетан кривични поступак.

СПЕЦИЈАЛНЕ ИСТРАЖНЕ МЕТОДЕ – ПОЈАМ И ФУНКЦИЈА

Специјалне истражне методе представљају мере тајног прикупљања података о најтежим облицима криминалитета, пре свега тероризма,

корупције, „прања новца” и других финансијских деликата, трговине наркотицима, трговине људима, кријумчарења оружја, кријумчарења возила и других тешких кривичних дела. Долазе до изражаја у истраживању тзв. „предворја” криминалитета и омогућавају расветљавање оних подручја која су раније, због непријављивања или непостојања сведока спремних за сведочење, остајала недоступна органима кривичног гоњења. То су тајне операције које се спроводе без знања лица према којима се примењују, уз примену адекватних оптичких, акустичних и других техничких средстава којима се прикупљају сазнања и подаци о организованој криминалној делатности и оне имају доказну вредност на суду (Лукић, 2005: 506). Оне представљају атипичне начине прикупљања доказа и примењују се само за одређена кривична дела, која су „тешка” како у кривичноправном смислу, тако и у односу на последице које проузрокују (Шкулић, 2007). Специјалне истражне методе, у ствари, представљају начин офанзивног прикупљања информација о криминалном деловању организованих криминалних структура, а посебну улогу имају мере инфилтрације у криминалну средину, као адекватан одговор организованом криминалу, код кога се конспиративност у деловању јавља као једна од основних карактеристика (Marx, 1988: 19). Ове мере захватају приватну, заштићену сферу живота и као такве ограничавају одређена људска права и слободе, пре свега право на приватност, лични и породични живот и тајност дописивања и других облика општења, што може довести до различитих злоупотреба, па и злоупотреба у политичке сврхе (Лазин, 2004: 211). Основна разлика између тзв. традиционалних и специјалних истражних метода јесте у доказној снази података који су прикупљени њиховом применом. Резултати примене традиционалних метода се, изузетно, могу користити пред судом и они имају само неформалну сазнајну вредност и користе се ради планирања будућих истражних радњи у кривичном поступку. С друге стране, докази прикупљени специјалним истражним методама, имају снагу доказа пред судом, под условом да се предузимају на законит начин, који је одређен судском наредбом.

Теоријске расправе и практична искуства земаља са традицијом организованог криминала, препознају најмање четири разлога за увођење специјалних истражних средстава у процесно законодавство. Прво, свака држава, уколико жели да унапреди и ојача борбу против најсложенијих облика криминала, нарочито организованог, мора на нормативном плану предвидети посебне истражне радње, као саставни део стратегије борбе против овог друштвеног зла. Друго, обавеза и дужност сваке државе јесте борба против организованог криминала, који угрожава не само безбедност самих грађана већ целу државу, односно њено демократско уређење. Треће, на увођење ових истражних мера обавезују и бројни међународни документи, које су државе

дужне да примењују уколико желе да се укључе у круг савремених демократских држава. Четврто, општеприхваћено је мишљење да управо специфичности савременог организованог криминала захтевају увођење посебних мера и радњи у откривању и доказивању кривичних дела (Sijerčić Čolić, 2002: 27).

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ОСНОВНА НАЧЕЛА ПРИМЕНЕ СПЕЦИЈАЛНИХ ИСТРАЖНИХ МЕТОДА

Развој савременог криминала условљава промену начина „размишљања“ органа гоњења уколико држава жели да се на одлучан начин супротстави криминалним активностима криминалних група које, одавно, не познају границе. Криминалне групе, у својим активностима, користе савремена средства, настојећи да њиховом употребом себи олакшају деловање, али и оду „корак испред“ органа који су задужени за сузбијање таквих активности. С друге стране, државни органи морају пратити таква кретања уколико желе да, на ефикасан начин, одговоре савременом криминалу. Због тога, савремена научна и технолошка достигнућа постају веома значајна, нарочито у сегменту откривања и доказивања најтежих облика криминала, и посебно када је у питању тзв. консензуални криминал. Сасвим сигурно, не постоји дилема о потреби коришћења таквих достигнућа у откривању и доказивању најтежих кривичних дела, пре свега дела организованог криминала. У том смислу, коришћење специјалних истражних метода, које се не заснивају само на одређеним техничким достигнућима већ имају и „шире“ оперативне могућности од тзв. традиционалних истражних метода (што их на одређени начин чини специјализованим), има посебан значај. Међутим, будући да њихово коришћење подразумева и привремено ограничавање основних људских права и слобода, држава мора успоставити адекватан правни оквир за њихову примену.

Да би се то постигло, нужен предуслов јесте поштовање многих међународних докумената који, на одређени начин, омогућавају употребу специјалних истражних метода у истрагама најтежих кривичних дела. С друге стране, интерес државе да води рачуна о овим документима је вишеструк. Прво, тиме обезбеђује да унутрашње законодавство, којим се пружа правни оквир за примену специјалних истражних метода одрази, на адекватан начин, међународне обавезе које проистичу из потписивања ових докумената. Друго, да се на одговарајући начин реализују захтеви у оквиру узајамне правне помоћи који, сасвим сигурно, представљају интерес државе, имајући у виду чињеницу о интернационалном карактеру организованог криминала и потребу да државе сарађују на

његовом сузбијању (Нинчић, 2015: 391). На овај начин, усклађивањем међународног и унутрашњег законодавства, стварају се предуслови за успостављање равнотеже између два, дијаметрално супротстављена захтева: потреба за спречавањем криминала, с једне, и ограниченост државе у нарушавању приватности појединца, с друге стране. У нека од најзначајнијих међународних докумената којима се регулише употреба специјалних истражних метода, убрајају се:

- Конвенција против назакопитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (*Бечка конвенција*), из 1988. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 14/1990);
- Резолуције Интерпола о организованом криминалу AGN/57/RES/17 (17–23. 11. 1988, Бангкок), (AGN/58/RES/5 (5–9. 10. 1989, Пекинг), <http://www.interpol.int>, доступно 26. 9. 2015. године);
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, из 1990. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 7/2002);
- Резолуција Европског савета о спречавању организованог криминала, из 1998. године;
- Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета, из 2000. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 6/2001);
- Препорука Rec (2001)11 Комитета министара Савета Европе државама чланицама у вези с водећим принципима за борбу против организованог криминала¹;
- Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 10/2001);
- Конвенција УН против корупције, из 2003. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 12/2005);
- Препорука Rec (2005)10 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о „посебним истражним техникама“ у вези са тешким кривичним делима, укључујући и дела тероризма²;
- Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 2/2002, и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 18/2005);
- Конвенција о високотехнолошком криминалу („Сл. гласник РС”, број 19/2009);
- Конвенција о узајамној правној помоћи држава чланица Европске уније³;

1 Препоруке донео Савет министара, 19. 9. 2001. године, на 765. састанку заменика министара, http://www.coe.int/t/dgal/cooperation/economiccrime/organizedcrime/project/CARPO/Pctc_2006_20serbe.pdf, доступно 28. 9. 2015. године.

2 Препоруке донео Савет министара, 20. 4. 2005. године на 924. састанку заменика министара, http://www.bezbednost.org/upload/document/parlamentarni_nadzor_i_specijalne_mere.pdf, доступно 28. 9. 2015. године.

3 Међународну правну помоћ Република Србија спроводи на основу Закона о

Препоруке FATF– *Financial Action Task Force* (Организација за контролу и спречавање прања новца).⁴

Поштовање наведених докумената држави доноси одређене „бенефите“ у смислу повећања истражних капацитета за адекватну реакцију на најсложеније облике криминала. Упоредо са усвајањем ових докумената, намеће се потреба (обавеза) прилагођавања националног законодавства, чиме се омогућава коришћење широког спектра савремених истражних средстава, а чије су могућности већ добиле потврду у пракси земаља које имају дугу традицију организованог криминала. Тако је, на пример, Република Србија усвојила низ националних докумената који омогућавају свеобухватнију борбу против организованог криминала.⁵

међународној правној помоћи у кривичним стварима, из 2009. године. Сарадња са земљама ЕУ врши се и на основу билатералних споразума потписаних са 26 земаља (Извештај о скринингу – Србија, Поглавље 24: Правда, слобода и безбедност, 2013 (МД 46/14, 15. 5. 2014), стр. 7–8.

4 FATF је међувладино тело које су 1989. године основали министри држава – чланица (правних јурисдикција). Првобитних 40 препорука формулисано је 1990. године, а први пут су ревидиране 1996. године. У октобру 2001. године, FATF је проширио задатак пошто је обухватио и питања финансирања тероризма, па је израђено 8 (касније 9) специјалних препорука о финансирању тероризма. Друга ревизија препорука била је 2003. године и њу је подржало више од 180 држава, чиме су препоруке FATF признате као међународни стандард у борби против прања новца и финансирања тероризма. У фебруару 2012. године, FATF је издао нове, ревидиране, препоруке којима је обједињено ранијих 40 препорука за борбу против прања новца и 9 специјалних препорука. Надлежни органи за спровођење истраге имају на располагању широк спектар истражних техника, као што су: прикривене операције, пресретање комуникација, улазак у компјутерске системе и контролисана испорука ([http:// www.fatf-gafi.org](http://www.fatf-gafi.org), доступно 26. 9. 2015. године).

5 Законик о кривичном поступку 2002. године; Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела 2002. године; Закон о безбедносно-информативној агенцији 2002. године; Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку 2005. године; Закон о полицији 2005. године; Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала 2005. године; Закон о агенцији за борбу против корупције 2008. године; Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма, 2008. године; Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима 2009. године; Стратегија за борбу против дрога у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године, 2009. године; Национална стратегија за борбу против организованог криминала, 2009. године; Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела 2013. године; Национална стратегија за борбу против корупције за период од 2013. до 2018. године, 2013. године;

Примена специјалних истражних метода мора бити таква да се њима може остварити примарни циљ: откривање, спречавање и доказивање кривичних дела. У том смислу, разлози за њихову примену могу бити превентивни, када је циљ спречавање извршења кривичних дела, и репресивни, с циљем откривања и проналажења учиниоца већ извршеног кривичног дела. Да би се оправдали разлози и остварио примарни циљ употребе специјалних истражних метода, њихова примена подразумева поштовање неколико основних начела, и то: начела *легалитета*, које подразумева да употреба ових метода мора искључиво бити предвиђена законом; начела *супсидијарности*, где примена долази у обзир само уколико се блажим мерама не може остварити исти циљ, односно уколико не постоје неке блаже мере којим би се остварио исти циљ, а то је спречавање, откривање и доказивање кривичних дела; начела *сразмерности*, које подразумева постојање сразмере између повреде права и слобода грађана, настале применом специјалних истражних метода, и тежине кривичног дела за чије откривање и доказивање се оне примењују; начела *судског надзора*, према коме је суд једини орган који одобрава како примену специјалних истражних метода, тако и контролу законитости њихове примене (Милошевић, 2003: 24–28). Начело судског надзора подразумева обавезу суда да преиспита специјалне истражне методе у три фазе: када се одређују, док се мера спроводи и по завршетку примене мере.

Примена специјалних истражних метода подразумева и испуњење одређених материјалних и формалних услова. Материјални услов јесте постојање основа сумње да је одређено лице само или заједно са другим лицима учинило неко од кривичних дела за која се могу користити специјалне истражне методе, али под условом немогућности прикупљања доказа на други начин, или би то њихово прикупљање било отежано. Формални услов се огледа у одређеној процесној иницијативи, односно одлуци којом се та иницијатива одобрава. Такође, законским одредбама земаља континенталног права, не одређује се начин спровођења специјалних истражних метода, већ се прописују само услови за њихову примену.⁶ Поред тога, приликом спровођења ових мера мора се поштовати законом прописана процедура, јер само на тај начин

Стратегија о спречавању злоупотребе дрога за период 2014–2021. године, 2015. године.

- 6 Изузетак у овом погледу чине САД, где се Смерницама савезног тужиоца (*The Attorney General's Guidelines of Federal Bureau of Investigation Undercovers Operations*) регулише начин спровођења специјалних истражних метода. То је једини документ који прецизно дефинише све детаље око начина спровођења специјалних истражних метода (учешће, трајање, ниво одобравања, трошкове, посебне услове у случајевима неопходности вршења и навођења на кривична дела...).

оне имају доказну снагу, односно материјали прикупљени њиховом употребом могу се користити као доказ у судском поступку. У супротном, ради се о незаконито прикупљеним доказима.

КОНТРОЛИСАНА ИСПОРУКА КАО СПЕЦИЈАЛНА ИСТРАЖНА МЕТОДА

Мера контролисане испоруке користи се у многим земљама, нарочито при откривању и доказивању кривичних дела транснационалног организованог криминала, као што су илегална трговина наркотицима, оружјем, муницијом, нуклеарним отпадом, златом, фалсификованим новцем и сличном робом. Ту је реч о праћењу и регистрацији одређене криминалне делатности, али без предузимања конкретних репресивних мера (иако постоје прецизна сазнања о одређеном кривичном делу), већ се то одлаже док не наступи најоптималнија криминалистичкотактичка ситуација за „пресецање“ криминалне активности, хватање учинилаца и обезбеђење доказа. То је, у ствари, испорука где нема директне контроле, већ се пошиљка само надгледа. Ово је једна од најмлађих специјалних истражних метода. Најчешће се спроводи на међународном нивоу, али у складу са међународним документима којима се уређује садржај контролисане испоруке и на бази реципроцитета, а у сарадњи са надлежним органима заинтересованих држава.

Мере контролисане испоруке састоје се у дозволи да одређене незаконите или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових надлежних органа, а с циљем прикупљања доказа и идентификовања лица умешаних у извршење кривичног дела.

Ова дефиниција је у потпуности преузета из Конвенције УН против транснационалног организованог криминала. Поред ове конвенције, мере контролисане испоруке дефинисане су (и као специјална истражна метода дозвољене) и Конвенцијом Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (чл. 1, ст. 1, тач. 1 Конвенције), где „контролисана испорука“ означава технику којом се незаконитим или сумњивим пошиљкама наркотика, психотропних супстанци, супстанци из табеле I и табеле II (ефедрин, ергометрин ... антранилна киселина, ацетон...), или супстанци које их замењују, дозвољава да наставе пут, пређу преко територије или уђу на територију једне земље или више земаља, уз знање њихових надлежних органа и уз њихов надзор, а ради идентификовања свих лица која су умешана у извршење прекршаја који су дати у чл. 3 Конвенције (производња, прерада, дистрибуција, продаја, транспорт...). Такође, у чл. 11 Конвенција позива земље потписнице да „ако то дозвољавају основни принципи њихових односних националних правних система, стране потписнице

ће, у оквиру својих могућности, предузети потребне мере да омогуће одговарајуће коришћење контролисане испоруке на међународном нивоу, на основу споразума или аранжмана које међусобно усагласе, ради идентификовања лица умешаних у прекршаје утврђене у складу са чл. 3, ст. 1 и предузимање законских мера против њих". Одлуке о коришћењу мере контролисане испоруке доносиће се од случаја до случаја, а могу се узимати у обзир финансијски аранжмани. Такође, незаконите пошиљке за чију се контролисану испоруку постигне договор уз сагласност заинтересованих страна, могу се ухватити, дозволити да наставе пут са недирнутим супстанцама или замењеним у целини или делимично.

Контролисане испоруке, у зависности од територије на којој се спроводе, могу се поделити на:

- контролисане испоруке које се спроводе на подручју једне земље и
- контролисане испоруке које се спроводе на подручју више земаља.

Оне контролисане испоруке које се спроводе на подручју више земаља, могу бити започете:

- на територији једне земље (А), док је крајње одредиште надзираног предмета у другој земљи (Б);
- започете у некој другој земљи (Б), а крајње одредиште надзираног предмета у земљи (А) и
- започете у једној земљи (А), надзирана пошиљка прелази преко територије неке земље (Б), а крајње одредиште је у некој земљи (Ц).

Према Законику о кривичном поступку Републике Србије, „постоје“ четири врсте контролисане испоруке. Једна се односи на ону која се испоручује на територији Републике Србије, док су остале међународног карактера. Републички јавни тужилац или јавни тужилац посебне надлежности може одредити контролисану испоруку којом се дозвољава да, уз знање и под надзором њихових надлежних органа, незаконите или сумњиве пошиљке: буду испоручене у оквиру територије Републике Србије; уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије (чл. 181, ЗКП РС). То значи да контролисана испорука, у складу са претходном поделом, може бити:

- започета и завршена на територији Републике Србије;
- започета на територији неке друге земље, а да крајње одредиште надзираног предмета буде на територији Републике Србије;
- започета на територији једне земље, надзирана пошиљка прелази преко територије Републике Србије, док је крајње одредиште на територији неке „треће“ земље и
- започета на територији Републике Србије а да је крајње одредиште надзираног предмета у некој другој земљи.

НЕКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРИМЕНЕ КОНТРОЛИСАНЕ ИСПОРУКЕ

Наведене „врсте“ контролисана испорука, свака за себе, имају своје специфичности и захтевају адекватну припрему за њихово спровођење. Најједноставнија и, из аспекта потребних припрема, најповољнија је контролисана испорука која почиње и завршава се на територији једне земље.

У питању је мера која има велики значај за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала. Суштина јесте приближавање врху „пирамиде“ организованог криминала, односно идентификација (поред извршилаца кривичног дела) самих организатора, имајући у виду да се шефови криминалне организације ретко могу довести у везу са кривичним делом. Сврха контролисана испорука јесте прикупљање свих релевантних података и доказа на темељу којих ће, ако се за то створе потребни процесни услови, бити поднета кривична пријава надлежном државном органу, који потом (опет ако за то постоје услови) може да подигне захтев за спровођење истраге, односно други одговарајући оптужни акт.

Спровођење мере контролисана испорука веома је осетљиво, нарочито ако се спроводи на територији више земаља. Будући да су организатори транспорта предмета кривичног дела углавном високо позиционирани у хијерархији криминалне организације а да се обично појављују тек на крају, при самој примопредаји предмета кривичног дела, њихово хватање захтева веома прецизну припрему. Планирање контролисана испорука зависи од конкретне ситуације. Није исто планирати спровођење контролисана испорука ако она почиње и завршава се на територији једне земље, и ако је у питању неки од случајева из претходне поделе. Такође, планирање зависи и од тога шта је „предмет“ контролисана испорука (да ли је у питању трговина људима, наркотицима, кријумчарење оружја...).

У том смислу, припрема плана спровођења контролисана испорука захтева неке основне активности, што подразумева:

- после пресретања сумњиве пошиљке, треба утврдити идентитет пошиљаоца;
- покушати утврдити маршруту пошиљке и идентитет примаоца пошиљке;
- уколико је познат идентитет примаоца пошиљке, извршити све неопходне оперативне провере за то лице;
- уколико је идентитет примаоца пошиљке непознат, а постоје подаци о крајњем одредишту пошиљке, спровођењем оперативних мера и радњи треба утврдити идентитет могућег примаоца пошиљке;
- одредити начин праћења пошиљке, број људи укључених у операцију

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

и средства која ће бити коришћена у њој, што зависи од конкретне ситуације;

- уколико се акција спроводи и уз употребу прикривеног иследника (а у питању је операција која се спроводи у више земаља), предузети посебне мере у припреми операције у складу са начелима спровођења мере ангажовања прикривеног иследника;
- на основу извршене процене, утврдити најпогоднији начин (време, место) лишења слободе припадника (пре свега, организатора) криминалне групе који су укључени у криминалну активност и
- основно правило приликом спровођења контролисане испоруке јесте да се, када више не постоји могућност тајног опсервирања, акција прекида.

Уколико се контролисана испорука одвија на територији двеју или више земаља, потребно је:

- да држава која почиње операцију контролисане испоруке претходно утврди законске могућности свих држава које треба укључити у операцију за спровођење мере;
- да се на претпостављеној рути којом ће пролазити недозвољена пошиљка, прикупе дозволе свих земаља укључених у акцију (дозволе садрже и могућност и обавезу сталне опсервације пошиљке, која може да обухвата тајно аудио и видео снимање пошиљке, тајно снимање телефонских разговора, праћење токова новца, могућност визуелног праћења пошиљке током целе маршруте и слично);
- да земља иницијатор достави сва сазнања и податке који су неопходни за спровођење контролисане испоруке;
- упознавање земаља учесника са маршрутом надзираног предмета;
- укључивање царинских служби у операцију;
- јасно дефинисати начин комуникације пре, за време и по спровођењу контролисане испоруке;
- утврдити начин достављања докумената неопходних за спровођење мере;
- уколико у контролисаној испоруци учествује и прикривени иследник, обезбедити неопходну координацију спровођења мера, имајући у виду осетљивост и специфичност употребе прикривеног иследника (начин комуникације, основне податке којима се користи и слично) и
- заштита тајности података и докумената који се користе у планирању контролисане испоруке.

Претходно наведено представља само основне елементе плана спровођења мере контролисане испоруке, док њихова разрада и дефинисање других, битних елемената и детаља зависе од конкретне ситуације, односно сваког појединачног случаја. Посебно важно јесте питање тајности операције, будући да у њима учествује већи број лица (посебно у међународним операцијама када учествују полиције више

земаља), па у складу с тим треба и предузимати мере заштите тајности операције.

У пракси Републике Србије могу се издвојити два класична примера контролисане испоруке. Први је био пре више година, када је Национални биро Интерпола добио захтев једне земље са молбом за реализацију контролисане испоруке. Радило се о томе да је царина једне централноамеричке земље, сакривену у конзервама грашка, пронашла већу количину кокаина. Конзерве су се налазиле у контејнеру, који је требало да се испоручи бродом у Бар а затим камионом у Београд. После добијања сагласности за реализацију ове мере од стране свих земаља које су се налазиле на претпостављеној маршрути кретања, акција је отпочела тако што је контејнер праћен све до луке Бар, када је контролу преузела српска полиција. Пошиљка је праћена кроз Црну Гору и Републику Србију све до момента када више није могла да у потпуности буде обезбеђена. Тада је донета одлука о лишењу слободе лица која су учествовала у извршењу кривичног дела и заплени дроге. У другом случају, преко Националног бироа Интерпола је упућен захтев са молбом за реализацију контролисане испоруке преко територије Републике Србије, која се нашла као транзитна територија. Инострана полиција је имала прикривеног иследника који је уговорио испоруку веће количине хероина. Транспорт је требало да се врши аутомобилом у коме се налазио и прикривени иследник. Обезбеђен је несметан улазак пошиљке у земљу, тајно праћење све до изласка из земље и преузимања од стране полиције суседне земље. Акција се завршила лишењем слободе више лица у земљи где је испорука започела и земљи која је била крајње одредиште кријумчара хероина. Касније су надлежни органи земаља где су се водили кривични поступци тражили, у поступку пружања међународне правне помоћи, достављање доказа прикупљених током контроле транспорта, односно тајне снимке, копије пасоша и печата са граничног прелаза, телефонске бројеве који су позивани током боравка на транзитној територији и слично (Вујичић, 2008: 30-31).

Из претходног се види да мере контролисане испоруке, као уосталом и спровођење других специјалних истражних метода и операција међународног карактера, није могуће адекватно припремити и спровести без међународне правне помоћи. Такође, за примену мере контролисане испоруке веома су значајни билатерални споразуми између држава, на основу којих се државе потписнице обавезују на примену различитих, углавном прикривених истражних техника, као најефикаснијих у супротстављању савременим формама испољавања организованог криминала. Интерпол је, с циљем олакшавања припрема за спровођење тајних операција, посебно оних у којима учествује више земаља (када је за њихову припрему углавном мало времена), донео више докумената,

чија примена знатно доприноси бржем и лакшем деловању у таквим ситуацијама. Основни су:

- Употреба прикривених иследника у истрагама кријумчарења дрога (1998);
- Интерполов упитник о контролисаним испорукама у Европи (2000).

Мера контролисане испоруке посебно је значајна када је у питању кријумчарење наркотика. Међународно кријумчарење наркотика представља један од најочигледнијих примера где у чињењу кривичног дела постоји строга подела послова. Код међународног кријумчарења наркотика, „курири” углавном имају дуготрајни контакт са „робом”, док организатори и финансијери тај контакт имају приликом крајње испоруке. Због тога, примена ове специјалне истражне методе је једини гарант да „велике рибе” буду ухваћене у тој противзаконитој активности. Да би таква операција успела, потребно је да земље које учествују у њој имају законску могућност примене ове методе, да активности полиције и правосуђа буду координиране и да завршетак акције, односно лишење слободе извршилаца, буде истовремено планирано у свим земљама.

Искуства у Републици Србији, када се говори о контролисаној испоруци која започиње и завршава се на територији једне земље, показују да се таква техника примењивала, углавном, приликом проналаска дроге у поштанским пошиљкама које долазе из других земаља. За такве пошиљке се прво утврђује идентитет примаоца, али и пошиљаоца. Након тога, кориштењем редовне процедуре испоруке пошиљке, пошиљка се уз тајну пратњу прослеђује примаоцу. Тренутак лишења слободе осумњичене особе (ако је утврђен идентитет), односно примаоца пошиљке, зависи од оперативне процене и специфичности сваког појединачног случаја (Попара, 2010: 246).

Мера контролисане испоруке посматрана у односу на друге мере овог карактера, има три специфичности које се огледају у следећем (Бејатовић, 2005: 82–84):

- мером контролисане испоруке дозвољава се да нелегалне или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових надлежних органа;
- за разлику од других мера овог карактера, ову меру одобрава јавни тужилац, и то за сваку испоруку посебно и
- међународни правни акт, односно Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци представља непосредан извор процесног права. Ово зато што се контролисана испорука спроводи по правилима из чл. 11 Конвенције, уз сагласност заинтересованих држава на бази реципроцитета.

Иако су по својој природи сличне, ову меру треба разликовати од појединих мера скојима се у пракси често комбинује, као што су специјална присмотра, тајно праћење, а посебно мера откупа предмета кривичног

дела. За разлику од ових мера, којима је циљ хватање непосредних извршилаца кривичног дела, код примене мере контролисана испоруке полиција не реагује одмах, односно не предузима никакве репресивне мере према лицима која врше превоз предмета, што би иначе била обавезна према закону, већ се то одлаже за касније, с циљем откривања наручиоца и организатора „посла”. Контролисана испорука представља, у ствари, полицијско надгледање илегалног транспорта предмета кривичног дела с одложеном интервенцијом.

Контрола незаконитог транспорта може се остварити на различите начине, у зависности од превозног средства којим се реализује транспорт и фактичких могућности за његово надгледање у сваком конкретном случају. Тако надзор може да спроводи прикривени иследник (тајни агент) инфилтриран у криминалну групу, или информатор, који полицијским органима саопштавају правац његовог кретања, али и лица која га реализују. Међутим, надзор и праћење могу се остварити и применом савремених техничких средстава за оријентацију и позиционирање (*GPS* – глобални систем позиционирања), односно сателитско праћење и навигацију (Бановић, 2005: 231).

Међународна сарадња је одлучујући фактор у ефикасном сузбијању организованог криминалитета. Ипак, она се не сме свести на уобичајену правну помоћ, јер су њени ефекти тада слаби, већ сарадња мора бити много садржајнија. Управо је контролисана испорука пример за то. Сарадња се мора одвијати у складу са принципом заштите суверености државе, што је засновано на одредбама Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, по којима су „државе потписнице дужне да своје обавезе по овој конвенцији извршавају на начин који је у складу са начелима суверене равноправности и територијалног интегритета државе, као и начеланемешања унутрашње ствари других држава”. (чл. 4, ст. 1 Конвенције). Даље, чл. 4, ст. 2 поставља и одређене ограничавајуће норме, које се огледају у томе да „ниједна одредба ове конвенције не даје за право некој од држава потписница да на територији друге државе врши надлежности и функције које су искључиво резервисане за органе власти те друге државе на основу њених закона”. На бази билатералног или мултилатералног споразума, „одлуке о коришћењу контролисана испоруке на међународном нивоу могу, уз пристанак држава потписница које су у питању, да обухвате и методе као што је пресретање робе и дозвољавање да роба продужи нетакнута или да буде уклоњена или замењена у целини или делимично” (чл. 20, ст. 4 Конвенције).

Уколико међународним уговором није другачије предвиђено, мера контролисана испоруке ће се предузети ако су се надлежни органи држава преко којих пролазе незаконите или сумњиве пошиљке претходно сагласили о томе:

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

- да одређене незаконите или сумњиве пошиљке уђу и изађу, односно пређу преко територије домаће државе;
- да ће њихов прелаз и испоруку непрестано надzirати надлежни органи државе на чијој се територији налазе;
- да ће бити предузете радње кривичног гоњења лица која су учествовала у испоруци незаконитих или сумњивих пошиљки;
- да ће надлежни државни органи других држава бити редовно обавештавани о току и исходу кривичног поступка против окривљених за кривична дела која су била предмет контролисане испоруке.

Такође, од велике важности јесте начин размене информација, „статус“ прикупљене документације (свака земља, у захтеву, наглашава да ли прикупљена документација може служити као доказ у другој земљи), гаранције земље која је организатор контролисане испоруке да ће сва лица (учесници незаконите пошиљке) са њене територије бити лишена слободе и предата надлежном суду.

У Републици Србији, меру контролисане испоруке, према Законик у о кривичном поступку, спроводи полиција и други државни органи које одреди Републички јавни тужилац, односно јавни тужилац посебне надлежности, који одређује и начин спровођења мере. Контролисано испоруком дозвољава се да незаконите или сумњиве пошиљке уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије, односно буду испоручене у оквиру њене територије, уз знање или под надзором надлежних органа а ради прикупљања доказа и откривања осумњичених за извршење кривичног дела.

Иначе, пошиљка се сматра незаконитом ако је на основу доступних информација потпуно извесно да је реч о нелегалном промету. Нелегална пошиљка је пошиљка чији је садржај законом забрањен, где се ради о промету забрањене робе као што је дрога или оружје, или о промету робе која је иначе дозвољена, али је сам промет нелегалан, јер се, рецимо, крше царински прописи. Сумњивост пошиљке постоји када није сасвим извесно да ли је она нелегалног карактера, али одређене индикације упућују на вероватноћу да је незаконита (Шкулић, 2007).

После спровођења мере полиција, односно други државни орган, подноси извештај јавном тужиоцу, који мора садржати податке о времену почетка и завршетка контролисане испоруке, податке о службеном лицу које је спровело меру, затим о томе која су техничка средства примењена, податке о лицима која су била обухваћена применом мере (број и идентитет лица), као и податке о резултатима који су постигнути спровођењем контролисане испоруке.

ЗАКЉУЧАК

Развој савременог криминала, нарочито оних његових облика који имају интернационални карактер, намеће потребу коришћења савремених начина у његовом сузбијању. То захтевају карактеристике како таквих кривичних дела, тако и њихових извршилаца. Традиционални начини истраге постају недовољни, што намеће потребу „померања“ тежишта истраге са реактивне на проактивну, чија природа обухвата коришћење тајних (прикривених) техника. Њихова примена гарантује ефикасан начин откривања а касније и доказивања најтежих кривичних дела. Те, специјалне истражне методе (посебне доказне радње), како се обично називају, с обзиром на специфичност њихове примене у кривичноправном и оперативном смислу, захтевају поштовање одређених начела, чиме се гарантује ефикасност у откривању, спречавању и доказивању најтежих кривичних дела, с једне, односно што представља гаранцију од њиховог самовољног коришћења, с друге стране.

Контролисана испорука представља једну од најмлађих специјалних истражних метода. Она подразумева дозволу да недозвољене (незаконите) пошљике уђу, изађу или пређу територију једне или више земаља, односно да се прате до крајњег одредишта ради идентификовања и хапшења припадника криминалне организације. Контролисана испорука се спроводи уз знање и под надзором државних органа, односно (криминалистичким речником речено), она представља „пропуштање“ незаконитог терета ради хватања организатора криминалне активности који се, обично, појављују у последњој фази, фази примопредаје. То је изузетно сложен скуп мера, будући да се изводи у координацији више заинтересованих страна, како у земљи тако и у иностранству, да се комбинује са другим специјалним истражним методама (надзор и техничко снимање комуникација, надзор и снимање простора, тајно праћење и техничко снимање лица, ангажовање прикривеног иследника...), односно да се морају задовољити услови предвиђени међународним документима и билатералним споразумима између страна учесника. Због тога, планирање спровођења контролисане испоруке захтева озбиљан и детаљан приступ, уколико се жели остварити крајњи циљ: идентификација и лишење слободе учесника (посебно организатора) незаконите, криминалне активности.

ЛИТЕРАТУРА

Бановић, Б. (2005). Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права, *Ревиија за криминологију и кривично право*, Београд, 2-3/2005, стр. 209-238.

- Бејатовић, С. (2005). Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета. *Организовани криминалитет – стање и мере заштите*, Београд.
- Бујичић, А. (2008). Контролисане испоруке, *Ревизија за безбедност*, Београд, 7/2008, стр. 26–32.
- Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/01.
- Законик о кривичном поступку Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14.
- Извештај о скринингу – Србија, Поглавље 24: Правда, слобода и безбедност, 2013 (МД 46/14, 15. 5. 2014).*
- Конвенција о високотехнолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/09.
- Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 14/90.
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/02.
- Конвенција УН против корупције, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 12/05.
- Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/01.
- Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/02, 18/05.
- Лазин, Ђ. (2004). Покретање кривичног поступка за дела организованог криминала. *Тешки облици криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 211–226.
- Лукић, Т. (2005). Прикривени иследник. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, Нови Сад, 10/2005, стр. 502–522.
- Marx, G. (1988). *Undercover: Police Surveillance in America*, Berkeley, 1988, *University of California Press*.
- Милошевић, М. (2003). *Организовани криминал, збирка прописа са уводним напоменама*, Београд.
- Милошевић, М.; Матић, Г. (2007). Нормирање специјалних истражних метода у демократском друштву – ефекти и последице. *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета II*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 243–261.
- Нинчић, Ж. (2015). Специјалне истражне методе – одговор савременом криминалу. *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*,

Криминалистичко-полицијска академија, Београд, Том 2, стр. 389-404..

Попара, В. (2010). Специфичности поступања јединица за опсервацију приликом реализације контролисане испоруке дроге. *Безбедност*, МУП, Београд, 1/2010, стр. 238-257.

Sijerčić Čolić, Н. (2002). Prikrivene istražne mjere u svjetlu efikasnosti krivičnog postupka zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka, *Pravo i Pravda*, Sarajevo, 1/2002, str. 27-48.

The Attorney General s Guidelines of federal Bureau of investigation Undercovers Operations, <http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi>, доступно 03.10.2015. године.

http://www.bezbednost.org/upload/document/parlamentarni_nadzor_i_specijalne_mere.pdf, доступно 28.9.2015. године.

http://www.coe.int/t/dgal/cooperation/economiccrime/organizedcrime/project/CARPO/Pctc_2006_20serbe.pdf, доступно 28.9.2015. године.

<http://www.fatf-gafi.org>, доступно 26.9.2015. године.

Шкулић, М. *Коментар Закона о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2007.

CONTROLLED DELIVERY AS A METHOD OF COUNTERING ORGANIZED CRIME

Željko Ninčić, PhD*

Abstract: Modern forms of crime development and, in modern terms, its organized forms of manifestation, are real danger to the security of society as a whole. Such mode of operation of the criminal community hinders detection, prevention and proving of criminal acts it performs. Therefore, reaction of public authorities requires a proactive mode of action, namely the change of the so far reactive nature of investigation, where criminal acts are investigated only after they have been committed. Changes are required both because of characteristics of these crimes, as well as characteristics of their perpetrators. In practical terms, this is a “complement” to traditional means of investigation, namely adaptation to modern forms of manifestation of crime in order to collect high-quality, process-valid evidence. This is particularly important when it comes to complex criminal operations, which involve several persons.

The paper analyzes the controlled delivery as one of the youngest special investigative methods, or special evidentiary actions, as they are called in most

* An associate, Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, Belgrade; e-mail: zeljko.nincic@gmail.com

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

jurisdictions. It analyzes the concept and functions of special investigative methods, emphasizes the importance of legal regulations and respecting of basic principles of their application, and in particular points to certain specifics of the preparation and implementation of controlled delivery, from the perspective of legal regulation in the Republic of Serbia.

Key words: organized crime, special investigative methods, controlled delivery.